

ROLF ENGLUND:

Socialdemokraterna och socialismen

Varför saknar socialdemokraterna, som Anders Isaksson påpekat, en inre kompass? Därför att partiet i likhet med sina västeuropeiska systerpartier ännu inte har gjort upp med Marx, skriver civilekonom Rolf Englund. Debatten om valen till fondstyrelserna visar detta.

Anders Isaksson skrev i somras en uppmärksammas artikel i Tiden (socialdemokraternas motsvarighet till Svensk Tidskrift) om "SAP inför 80-talet: Ett parti utan inre kompass". Han skrev att socialdemokraternas grundläggande problem idag utgörs av frånvaron av vad han kallar den inre kompassen: för första gången på snart 100 år ser inte partiet något självklart mål att sträva mot, saknar föreställningar om välfärden bortom välfärden.

Många har, sannolikt med rätta, uppfattat Anders Isakssons artikel som riktad mot den socialdemokratiska partiledningen. Det skulle också förvisso finnas personer bättre skickade än Olof Palme att leda det socialdemokratiska partiet in på rätta vägar. Men det är inte bara i Sverige som socialdemokraterna har ideologiska problem.

Västeuropas samtliga socialdemokratiska partier står inför uppgiften att bestämma sig för om de fortfarande är riktiga marxister, som Englands Labour, eller om de är marknadsekonomiska socialdemokrater som Helmuth Schmidt var, men som hans parti SPD kanske inte riktigt ännu är.

Fondfrågan är ingen isolerad svensk företeelse, förorsakad av något misstag. Det är en logisk följd av att socialdemokraterna inte ännu har gjort upp med Karl Marx. Det är det som är förklaringen till att fondfrågan skötts så "klanligt", som det brukar heta. En del socialdemokrater vill ha socialism, andra inte. Och partiet har inte bestämt sig.

Debatten om hur löntagarfondernas styrelser skall utses är ett belysande exempel på socialdemokraternas oförmåga att både vara och inte vara socialister

samtidigt. Eller rättare sagt, inte vara det inför väljarna, men hålla möjligheten till socialismen öppen för de aktiva, troende socialisterna inom Rörelsen.

Under den förra valrörelsen gavs ett klart besked om att de beslutande organen i löntagarfonderna skulle utses genom direkta val. Därmed ville partiet ta loven av propagandan mot "fackföreningsfonder", styrda av fackliga pampar. Röstberättigade blir antingen alla löntagare eller alla som uppnått myndig ålder. Olof Palme tog personligen ställning för det sistnämnda alternativet.

När fondsystemet så småningom blir en stor ägare i näringslivet kommer maktfrågorna att anmäla sig. Vilka skall utöva rösträtten för aktierna?

Fackföreningsrörelsen betraktar sig som huvudman för fonderna. De lokala fackföreningarna vill ha del i makten över de företag där de verkar. Samtidigt kommer de regionalpolitiska intressena att påskynda en uppbyggnad av regionala fonder, grundade på direkta val.

Efter 1990?

Socialdemokraterna skyggar emellertid inför de onekligen oerhört kniviga problemen om fackligt inflytande kontra medborgarinflytande genom allmänna val och konflikten mellan fackets roll som ägare och dess roll som löneförhandlare.

Många års debatt och ett kongressbeslut om direktval och reellt lokalt inflytande kan heller knappast sopas under mattan. Skall de tas fram igen till 1990? Det finns klara besked om vart löntagarfonderna egentligen syftar och en stor del av löntagarfondsdebatten gäller soci-

aldemokraternas avsikter på längre sikt.

LOs andre ordförande (vice ordförande) Rune Molin sade i en intervju i LO-Tidningen den 5 maj 1983:

"Nu ska vi bygga upp ett fondsystem som fungerar praktiskt och som visar att näringslivets skräckpropaganda inte har någon grund i verkligheten. När det här systemet fungerat några år får vi utvärdera det och därefter fullfölja löntagarfondsreformen."

Per-Olof Edin och Anna Hedborg (hon var medförfattare till Meidners förslag) skrev i sin bok "Det nya uppdraget", kapitel 5 med rubriken "Inte vilka fonder som helst", sidan 85:

"För det första bör just löntagarnas intresse av arbetslivets villkor ersätta vinstintresset som högsta norm i företagen. Löntagarna bör ges ett dominerande inflytande på bolagsstämman eftersom det är där företagets normvärld ytterst förankras. Och sannolikt räcker det inte med mindre än ett faktiskt dominerande inflytande för löntagarna."

Dåvarande SSU-ordföranden, nu chefredaktören för det socialdemokratiska huvudorganet Arbetet, Lars Engqvist, i Frihet nr 9/1977:

"Löntagarfonderna ska konstrueras så att de öppnar möjligheter att på sikt låta de anställda få det avgörande inflytandet i företagen men löntagarna (är det manne tryckfel och skall stå löntagarfonderna?) måste kompletteras med en bred reformoffensiv på det ekonomiska området.

P O Engquist, som det av någon anledning lyssnas till, gick i somras till ett rasande angrepp på socialdemokratin i fondfrågan och då speciellt frågan om valen till fondstyrelserna.

Aftonbladet tvingades erkänna att "Enquist har rätt. Det är ingen tvekan om att Palme och Feldt gav sådana löften. Och det är nu generande när Feldt försöker förneka detta ... Framför allt måste Palme och Feldt snarast precisera när och hur allmänna val ska kunna börja tillämpas. Det räcker inte med diffust tal om att sådana val kan bli aktuella i en obestämd framtid", fortsatte Aftonbladet.

Ingvar Carlsson försäkrade i radioekot att direkta val till löntagarfonderna vill vi fortfarande ha.

Stockholms-Tidningen vill det där- emot inte: "Det är fondernas storlek och funktion som bestämmer valsysteem. Det är inte självklart att de fem nya AP-fonder det nu handlar om behöver någon sådan komplicerad ny valapparat", enligt ST.

Med val blir det medborgarfonder som leder till stats- eller länssocialism. Antagligen först länssocialism, för det verkar trevligt, och sedan, när det inte visar sig fungera, till statssocialism.

Det är således inte sakligt bra med direkta val till fonderna – det gör inte fonderna bättre. Det är ju alltid lustigt att kunna påvisa löftesbrott och tvetalan hos motståndarna, men vi fondmotståndare får i vår lycka över det inte ge intrycket att allt vore mycket bättre bara det bleve val till fonderna. Det blir inte bättre – det skulle bli sämre.

Ingvar Carlsson trasslar in sig: Beskedet om att det skall bli fria och allmänna val till löntagarfondernas styrelser, som gavs av statsminister Olof Palme i Almedalen i förra årets valrörelse, gäller alltså. Men frågan om fria allmänna val är en komplicerad apparat och det kan där-

för ta lite tid.

Jo, jo. Det där med fria val är komplicerat och kan ta lite tid. Så talar nu en ledande representant för det parti som med viss rätt tillskriver sig att ha infört den allmänna rösträtten här i landet.

Tiderna förändras.

Allmänna val – eller direkta

Stig Malm är inte för allmänna val: Vi skall ha direkta val till löntagarfondernas styrelser, men det är inte detsamma som allmänna val, vilket skulle leda till någon sorts medborgarfonder och det var ju aldrig meningen ...

– Eventuellt sade Olof Palme allmänna val i sitt tal i Almedalen under valrörelsen, det vet jag faktiskt inte, men jag vill understryka att det aldrig varit tal om några allmänna medborgarfonder. Vad det handlar om är löntagarfonder med löntagarinflytande genom direkta val, dundrade LO-chefen.

Stockholms-Tidningen anser att med den långt mer genomgripande utformning som det fondförslag som diskuterades förra året hade, och med de vidare uppgifter man ville ge de 24 länsfonderna i deras placeringspolitik, kunde det möjligen anses rimligt med någon form av allmänna val till fondstyrelser. Också för att ge dem den eftersträlvade demokratis- ka förankringen och få bort stämpeln att de blev ett instrument för "fackpamparna".

– Med de fem AP-fonder som nu diskuteras och de klart angivna avkastningsstyrda placeringsambitioner de skall ha, blir frågan om hur fondstyrelserna utses en annan.

– Det kan inte vara löjligt att försöka

leva upp till de tankar på en vidgad ekonomisk demokrati, som hela tiden har varit bärande för hela löntagarfondsiden. Och demokratin blir inte sämre av att det till en början handlar om relativt blygsamma belopp som fonderna har att förvalta, skrev regeringsorganet Arbetet.

Det första steget?

Stockholms-Tidningen höll fast vid sitt motstånd mot val till fondstyrelserna och skrev under rubriken "Säg nej till direktval, Palme" att det nu handlar om ett annat fondsystem än det som var aktuellt i valrörelsen när Palme utlovade allmänna val.

"Gör man det (inför allmänna val) ändå, har man därmed också sagt att det i praktiken handlar om att på sikt inrätta ett annat och mer omfattande system".

Stockholms-Tidningen fortsätter: P O Edin svarade på frågan om detta var första steget i en utbyggnad av ett sådant fondsystem, att detta "är steget". Stockholms-Tidningen har hävdad att regeringen då de lägger sin proposition ska göra klart att det är en åtgärd avslutad i sig, inte något "första steg" eller liknande.

– Detta kan inte göras trovärdigt om man samtidigt aviserar en ordning med direkta (och då troligen allmänna) val till fondstyrelserna.

Olof Palme i Almedalen 1983 enligt DN: "Något besked om hur styrelsen till löntagarfonderna ska väljas ville han inte ge. – Vi måste utreda hur valsystemet ska se ut, sade han. Jag har inget mandat att ha uppfattningar om valsystemet. Det var en individuell utredning, när jag förra året talade för direkta och allmänna val.

Hela pensionssystemet, inte bara de framtida löntagarfondernas folkliga anknytning ska ses över. När det är utrett så kan direkta val införas.

Kan – inte skall – och inte bara fonderna utan tydligen också även ATP-systemet i dess helhet. Palme går därmed längre i kollektiv kontroll över kapitalet.

Stockholms-Tidningen räds inte att i en ledare den 29 juli gå emot Palme på denna viktiga punkt.

"– Det kan finnas ett värde i att fondstyrelserna tillsätts oberoende av regeringen. Å andra sidan ökar faktiskt direktval till fondstyrelserna riskerna för den "politisering" man vill undvika!

– Det är sagt att fondernas placeringspolitik enbart skall styras av avkastningskraven. Men med direkta val till regionalt baserade fonder är det mer än sannolikt att andra synpunkter – och löften! – kommer in i själva valkampanjen. Valkampanjerna kommer att handla om olika sätt att främja regionens näringsliv, kanske inte minst behovet att "rädda" viktiga sysselsättningstillfällen. Det kommer i sin tur att påverka de valda styrelsernas handlande, dvs annat än avkastningskravet kommer att spela roll ...

En gång i världen var fonderna tänkta att bli löntagarnas vapen mot kapitalägarna. Nu tycks det snarare bli så att fonderna blir de regionala intressenas vapen mot regering och riksdag.

Är det egentligen det arbetarrörelsen vill, frågar Stockholms-Tidningen engagerat.

Splittring

Fondfrågan kan bara förstås om man inser att socialdemokratin är djupt splittrad inför frågan om partiet skall införa den socialism som hela tiden varit grunden för partiets ideologiska drömmar. För många partiarbetare är det tanken på socialismen som fått dem att i ur och skur tåga fram på gator och torg och medverka i det vardagliga och grå arbetet.

Det socialdemokratiska partiet är splittrat i frågan om socialismen, partiets grundläggande ideologi. Av allt att döma går sprickan i betydande del mellan partiets väljare och dess aktiva.

Var det kan leda kan man se i England.

Det är mot den bakgrunden inte svårt att förstå socialdemokraternas motstånd mot en folkomröstning i fondfrågan. Partiet skulle spricka mitt itu.

Valen till fondstyrelserna hänger även ihop med frågan om folkomröstning. För det fall folkstyrelsen skall förverkligas också genom särskilda fondval måste rimligen även detta skrivas in i grundlagen. Och om grundlagen ska ändras blir frågan om folkomröstning automatiskt aktuell. En tredjedel av riksdagsmännen kan framtvinga folkomröstning om vilande grundlagsförslag.

Det är, som Ingvar Carlsson, socialdemokraternas frihetsapostel sade, "en komplicerad apparat med fria allmänna val".